

Kratak uvod u vođenje istražnog razgovora

Praktični vodič

Promovisanje zajedničkih principa
i profesionalnih standarda u obavljanju
policijskog posla u Evropi

Michael Boyle
Jean-Claude Vullierme

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

КРАТАК УВОД У ВОЂЕЊЕ ИСТРАЖНОГ РАЗГОВОРА

Практични водич

**Промовисање заједничких принципа
и професионалних стандарда у обављању
полицијског посла у Европи**

Michael Boyle
Jean-Claude Vullierme

*За мишљења која су изнесена у овом
раду одговорни су аутори и она
не одражавају званичну политику
Савета Европе*

Све захтеве који се односе на прештампавање или превод једног дела или целине овог документа треба упутити на адресу Дирекције за комуникације (F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int) Сву осталу преписку која се односи на овај документ треба упутити на Генерални директорат за људска права и владавину права.

Корице и графички дизајн:
Одељење за израду докумената и публикација (СПДП), Савет Европе

Фотографије: © Shutterstock

© Савет Европе, Октобар 2018
Штампано у Савету Европе

Аутори овог водича су експерти
Савета Европе:

Michael Boyle
Jean-Claude Vullierme

Садржај

ПРЕДГОВОР	5
УВОД	7
ПРОФЕСИОНАЛНО ВОЂЕЊЕ ИСТРАЖНОГ РАЗГОВОРА	9
Вођење разговора или саслушавање	9
Поштовање људских права као изазов	10
Поштовање закона – дужност полицијског службеника	10
Људска права	11
Златно правило	12
Мучење не даје резултате	13
Како поступати са осумњиченим	13
Испитивање	14
„Читање“ осумњиченог – позив на опрез	15
Извесност кривице	16
Снимање разговора	17
Признање	18
Осумњичени који се брани ћутањем	19
Практично тестирање	20
ПОСТУПАК САСЛУШАЊА	21
Планирање	22
Припрема	23
Увод	23
Приказ догађаја	24
Питања	25
Привођење саслушања крају	28
Евалуација	28
ЗАКЉУЧАК	29
ПРИНЦИПИ ВОЂЕЊА ИСТРАЖНОГ РАЗГОВОРА	31

Предговор

Обојица експерата који су сачинили овај водич поседују свеобухватно лично и професионално искуство рада у полицији, укључујући искуство у спровођењу интерних ревизија инспекција у земљи (Уједињеном Краљевству и Француској) и у иностранству (Ирак). И један и други су високо мотивисани да инсистирају на пракси поштовања и заштите људских права у свим аспектима полицијског посла, уверени да то поштовање није само средњорочно делотворно у оперативном смислу, већ је изузетно важно то што оно доприноси успостављању и јачању поверења и подршке заједнице у функционисање правосудног система и владавину права.

Кроз сопствени рад и у дискусијама с колегама из иностранства аутори су спознали да многи пропусти у погледу одржавања професионалних стандарда у обављању полицијског посла проистичу из незнања, ограничених вештина и неадекватне полицијске обуке, а не из неких личних мана појединих полицајаца. Веома често су имали прилике да се увере како су се обуке о нормама поштовања људских права, уместо да обезбеде да се полицијски посао одвија у складу с тим нормама, прекомерно ослањале на академски или строго судски приступ. Такви приступи су углавном веома удаљени од свакодневног посла и животног искуства полицијских службеника и, мада таквим обукама ништа не недостаје у интелектуалном и правном смислу, оне ипак не могу суштински допринети томе да се више поштују људска права оних лица која су у највећој мери предмет рада полиције.

Аутори су размотрили неколико интервенција на плану практичне обуке полицијских службеника за које су уверени да ће се показати као једноставна, непосредна и рентабилна решења и да ће, што је најважније, битно утицати на побољшање ситуације у области поштовања људских права и владавине права. Определили су се за то да унесу још неке елементе у нове, делотворније и поштовању људских права примереније технике у пракси полицијског вођења информативних разговора и саслушавања. Нарочиту пажњу су посветили саслушању пошто су то ситуације у којима су осумњичени рањиви на могуће злоупотребе, а полицијски службеници изложени огромном притиску да што пре реше злочине и обезбеде признања. То су учинили јер су свесни рањивости осумњичених на потенцијалне злоупотребе за време испитивања, у ситуацијама у којима полицијски службеници могу бити изложени огромном притиску да што пре реше злочине и обезбеде признања. Суочени са ограниченим доказима и невешти да испитанике саслушавају тако да својим питањима повећају обим, поузданост и тачност информација које добијају, полицијски службеници могу бити изложени све већем притиску да добију признање као вероватно једино средство којим се случај може решити. У таквим околностима, испитивање лако може прерасти у претње или навођење осумњиченог на признање. Аутори су свесни да многи недовољно обучени полицајци погрешно верују да невино лице никада неће признати злочин који није починило. Стога полицијски службеници не виде неку велику опасност у томе што примењују опресивне методе, нарочито онда када, подједнако погрешно, верују да је то у најбољем интересу јавности. Експерти су убеђени да без обуке у тој области постоји већа вероватноћа да ће људска права осумњичених бити прекршена, да ће невина лица бити проглашена кривима, да ће прави кривци остати на слободи, да ће полицијски службеници прекршити законе на чије су се поштовање заклели и да ће се свим тим умањити или потпуно изгубити поштовање и поверење у полицију и кривичноправни систем у целини.

Уз подршку Савета Европе, аутори су се изборили за израду једног кратког уводног водича за истражно саслушање. Све стране су сагласне да такав водич мора бити плански и кратак и једноставан. То треба да буде брошура коју ће сваки полицајац моћи да има код себе, схвати и примени. Овај водич није сачињен у намери да замени целовите програме обуке о техници вођења информативних разговора и саслушања, већ пре да попуни празнину која настаје тамо где ти програми обуке нису организовани или су ограничени по својим размерама и природи услед буџетских ограничења и недовољних ресурса у полицијским јединицама. Иако је јасно да овај водич не може одједном претворити полицијске службенике у експерте за вођење информативних разговора и саслушање, они ће ако буду примењивали методологију и принципе који су у њему утврђени, моћи знатно да побољшају своју ефикасност и испуне обавезе које су формулисане у одредбама о поштовању људских права. То су хвале вредни и пожељни циљеви.

INVESTIGATE

- Who? - When?
- What? - How?
- Where?
- Why?

Увод

Откривање кривичних дела основни је циљ полиције у свим земљама. Једно од најважнијих средстава за успешно откривање и истрагу кривичних дела јесте делотворно саслушавање жртава, сведока и осумњичених лица. Ваљано и професионално обављање те кључне функције полиције може у великој мери допринети решавању кривичних дела и самим тим спровођењу правде и јачању владавине права. Међутим, баш као и сва средства за рад и ово може бити погрешно употребљено ако га користе они који не поседују одговарајуће знање ни довољне вештине. То се исувише често манифестује у полицијском кршењу људских права, посебно приликом саслушавања осумњичених: није се то дешавало само у прошлости већ се дешава и данас. Свестан потребе да се спречи кршење људских права тако што ће се увести стандарди у обављању полицијског посла, Савет Европе је утврдио заштиту људских права као основни, темељни циљ обављања полицијског посла. Људска права нису кочница или сметња за делотворно обављање полицијског посла; било би исправније ако бисмо рекли да се само кроз људска права може ефикасно обавити полицијски посао. Радећи у складу са обавезама утврђеним у одредбама о поштовању људских права, полицијски службеници с правом заслужују поштовање, поверење и подршку заједница којима служе. У том смислу, полицијаци могу боље да раде и да постигну веће професионално задовољство. Управо су то циљеви за које ће сви полицијски службеници рећи да су вредни труда.

Док обављају информативне разговоре и саслушавања, као и у целокупном свом полицијском послу, европски полицијски службеници дужни су да се руководе Европским кодексом полицијске етике, који настоји да обезбеди заједничке професионалне стандарде и да постави темељ етичких норми у тој професији. У најелементарнијем виду, то налаже не само да се полицијски службеници понашају у складу са законом већ и да „примењују закон уз интегритет и поштовање“ сваког лица, укључујући оне припаднике јавности који су можда осумњичени за извршење или за учешће у извршењу кривичних дела.

Овај кратак уводни водич у област истражног саслушања настоји да полицијским службеницима пружи делотворно средство и знање и вештине неопходне за примену тог средства у приликом саслушавања током истраге. Водич је настао на основу савремених научних истраживања о томе шта се у пракси показало најбољим и на основу животних искустава експерата који су се опробали у пракси и раде у складу с највишим професионалним стандардима који су постављени Европским кодексом полицијске етике.

У средишту пажње овог водича јесте испитивање осумњичених, то јест појединца у вези с његовим могућим учешћем у извршењу неког кривичног дела или за које постоји сумња да је извршио неко кривично дело. Иако се сврха сваке од тих категорија разговора може донекле разликовати, сви ти разговори имају један истоветан кључни циљ: прибављање тачних, поузданих и свеобухватних информација које ће помоћи да истински починилац буде изведен пред лице правде. Стога се највећи део материјала садржаног у овом водичу може применити и на вођење разговора са жртвама и сведоцима будући да су овде утврђени принципи и најбоља пракса саслушања у истрази. Остали разлози које би требало да истражитељ првенствено има на уму приликом вођења таквог разговора јесу они посебни додатни кораци и заштитни механизми који се морају предузети уколико је саслушавано лице рањиво, с посебним потребама или малолетно.

Професионално вођење истражног разговора

ВОЂЕЊЕ РАЗГОВОРА ИЛИ САСЛУШАВАЊЕ

У овом водичу се доследно говори о вођењу разговора, а не само о саслушању. Иако се у неким случајевима та два израза користе као синоними, ипак се израз „саслушање“ понајвише ограничава на опис испитивања осумњичених, нарочито код тежих кривичних дела, као што су убиство, отмица, кривична дела у вези с наркотицима или тероризам. Његово значење је у том смислу нешто „теже и оштрије“ и може сугерисати да је таквим осумњиченима примерен другачији, строжи облик испитивања. У суштини, дужни сте да као полицијски службеник испољите исте професионалне стандарде непристрасности и да с поштовањем и достојанством поступате према свима које испитујете, било да су они пред вама у својству жртве, сведока или осумњичених. У свим случајевима треба да као полицијски службеник настојите да тај разговор искористите за прибављање што је могуће више чињеничних и поузданих информација како бисте на њима темељили и усмеравали своју истрагу и њоме довели је до успешног завршетка. Разуме се, када испитујете осумњичене, могућ је и додатни циљ: прибављање признања кривице. Међутим, то не сме бити ни примарна ни искључива сврха разговора, јер чак и признање мора бити поткрепљено информацијама и доказима. Ако признање није примарни циљ, смањиће се вероватноћа појаве лажних признања, а полицијски службеници прикупити и друге аргументе тако да се случај не базира само на признању, јер оно доцније може да буде повучено.

ПОШТОВАЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА КАО ИЗАЗОВ

У свим фазама истраге суштински је важно да се придржавате највиших професионалних стандарда у обављању полицијског посла и да будете у потпуности опредељени за заштиту и одбрану људских права, укључујући и људска права осумњиченог. Пресудно је важно да спознате да тај однос између професионалног обављања полицијског посла и поштовања људских права представља савршену равнотежу, тако да једна страна теразија никако не може постојати без оне друге. С тих разлога, у суочености са сваким изазовом и извором фрустрације, чак и онда када тај изазов или фрустрираност могу представљати резултат понашања осумњиченог или проистећи из вашег властитог осећања хитности или захтева ваших претпостављених или јавности да се што пре реши случај, морате сачувати свој интегритет и испољити поштовање. Биће прилика у којима ћете можда осетити да је време пресудно значајно за очување људских живота, можда онда када је реч о отмици или када терористи планирају напад на невинне жртве. То се дешавало и другим полицијским службеницима. Међутим, ни у таквим околностима не може се оправдати чак ни претња насиљем упућена осумњиченоме без стварне намере да се та претња спроведе у дело. Услед таквог незаконитог понашања полицијски службеници су бивали кажњавани и постоји могућност да сви докази на тај начин прибављени буду неприхватљиви за судове. Подједнако је важно, као што ћете се уверити читањем овог водича, то што су технике испитивања које се заснивају на поштовању људских права заправо ефикасније и моћније од принуде, застрашивања или манипулације. Доследно се показује да су те технике делотворније за решавање злочина него примене метода у којима се осумњичени злостављају или подвргавају понижавајућем поступању. То је доказано и признато чак и онда када је реч о лицима осумњиченим за најстрашнија дела.

ПОШТОВАЊЕ ЗАКОНА – ДУЖНОСТ ПОЛИЦИЈСКОГ СЛУЖБЕНИКА

Поред захтева и механизма заштите које пружа унутрашње право, од вас се тражи да посебно водите рачуна о међународном правном оквиру који се примењује на обављање полицијског посла. Као полицијски службеник који ради у земљи чланице Савета Европе, дужни сте да се, пре свега, доследно придржавате Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (*ЕТС* бр. 5). Даље ћете се у својој професионалној пракси руководити Европским кодексом полицијске етике и другим

међународним инструментима који се непосредно односе на ваш рад. Ту спадају Европска конвенција за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЕТС бр. 126), и Конвенција Уједињених нација против тортуре и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака. Као полицијски службеници такође треба да имате на уму Кодекс понашања Уједињених нација за полицијске службенике, као и националне кодексе својих матичних држава и одговарајуће стандарде полицијског понашања. Ако знате те стандарде и доследно их поштујете, знатно ћете повећати свој професионализам и бити успешнији у свом послу. Следе неки од кључних принципа на којима се мора темељити ваш рад у сваком тренутку, укључујући, разуме се, оне ситуације у којима саслушавате осумњичене, јер управо то може бити време када су појединци нарочито рањиви.

ЉУДСКА ПРАВА

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Сагласно члану 3. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода нико не може бити подвргнут мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Та одредба непосредно утиче на начин на који поступате са осумњиченим лицем у свим фазама његовог боравка у притвору и нарочито током испитивања.

Сагласно члану 5. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода свако има право на слободу и безбедност личности, а свако ко је ухапшен или лишењ слободе мора бити одмах и на језику који разуме обавештен о разлозима свог хапшења и о свакој оптужби против њега.

Сагласно члану 14. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода забрањени су сви облици дискриминације и не постоји ниједан вид неравноправног поступања према неком лицу по основу пола, расе, боје коже, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или социјалног порекла, везе с неком националном мањином, имовног стања, рођења или другог статуса који би се могао било чиме оправдати.

Скуп принципа УН о заштити лица која су на било који начин притворена или затворена

У овом документу утврђује се, између осталих, принцип да се са свим лицима која су притворена или затворена мора „поступати хумано и уз поштовање њиховог урођеног достојанства као људског бића“. Лица не смеју бити подвргнута мучењу нити суровом, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању; не постоје никакве околности које би икада могле оправдати такво поступање.

Када је реч о саслушавању, нико не сме бити подвргнут насиљу, претњама или методима испитивања који наносе штету његовом просуђивању или способности за доношење одлука. То подразумева да се не сме „извлачити непримерена корист“ из положаја лица лишеног слободе како би се то лице приморало на признање.

Добра је пракса да се евидентира колико је трајало саслушање сваког лица лишеног слободе, колико су трајале паузеа између појединих саслушања, као и ко је све присуствовао саслушању.

Кодекс УН о понашању лица одговорних за примену закона

Члан 2: У вршењу своје дужности, лица одговорна за примену закона дужна су да поштују и штите људско достојанство и да бране и уважавају људска права свих лица.

Члан 5: Ниједно лице одговорно за спровођење закона не може примењивати, подстицати или допуштати мучење или неку другу свирепу, нечовечну или понижавајућу казну или поступање.

Члан 6: Лица одговорна за примену закона дужна су да обезбеде пуну заштиту здравља лица лишених слободе која су у њиховој надлежности.

ЗЛАТНО ПРАВИЛО

Не постоје никакве околности које могу оправдати застрашивање, претње, употребу било које врсте насиља, свеједно да ли физичког или психолошког над осумњиченим како би се од њега прибавиле информације, како би се он подстакао да оптужи неког другог или како би се од њега изнудило признање.

Такво понашање није само неетичко, супротно свим етичким стандардима професионалног обављања полицијског посла и повреда унутрашњег и међународног права, **него оно не може ни да уроди плодом.**

Пре но што пређемо на поступак и фазе вођења истражног разговора, суштински је важно да схватите и прихватите „златно правило“ саслушања. То правило је лако схватити, али га је теже доследно примењивати у професионалној пракси, услед унутрашњих и спољних притисака да се по сваку цену сломи отпор саслушаваног лица. Ипак, тог златног правила морате се придржавати ако желите да будете вешт и умешан полицијски иследник, који поступа строго у законским оквирима.

МУЧЕЊЕ НЕ ДАЈЕ РЕЗУЛТАТЕ

Постоји значајан број научних доказа који сведоче да мучење и нечовечно поступање не доносе резултат. Њиховом применом се не прибављају тачне или поуздане информације, а што мора да буде главни циљ полицијског службеника који води саслушање. Дејство стреса на когнитивну способност људског мозга такво је да не можете веровати да су истините информације које је саслушавано лице дало под таквим околностима, чак и када оно можда заиста верује да вам је рекло истину. Ти закључци нису потврђени само у робусним научним експериментима већ и у практичном искуству најбољих истражних лица који су саслушавали лица осумњичена за тероризам и окореле професионалне криминалце. То потврђују чак и истражници који су на суду осуђени због примене мучења за извлачење информација и изнуду признања у стотинама случајева. И они признају да информације које су добили мучењем саслушаваних лица нису биле ни поуздане ни вредне и да се на основу њих није могло кренути ни у какву озбиљну акцију. Мучењем и нечовечним поступањем најчешће се постиже само патња, понижење и лишење достојанства лица према коме се тако поступа. Неки полицијски службеници, упркос огромном броју доказа који сведоче да физичко и психолошко злостављање не може донети резултат, још увек наивно верују у супротно. Међутим, физичко и психолошко злостављање је контрапродуктивно. Мучењем или нечовечним и понижавајућим поступањем највероватније ће се изнудити признање рањивог, а недужног лица, што значи да ће стварни извршилац кривичног дела, прави кривац, остати на слободи. Тако ће бити прекршени закони за које се полицијски службеник закleo да ће их у служби чувати, а поверење јавности у полицију биће подривено. Не може бити поштована полиција чији службеници не штите људска права, не поштују људско достојанство и не повинују се закону, нити таква полиција може уживати подршку јавности.

КАКО ПОСТУПАТИ СА ОСУМЊИЧЕНИМ

Постоје признати основни механизми заштите од злостављања лица лишених слободе. Будући да је осумњичени већ у притвору, морате се постарати да сви ти механизми заштите функционишу. Чак и ако је осумњичени неко време већ провео у притвору, немојте поћи од претпоставке да су му сви ти механизми заштите понуђени: од вишка провере глава не боли. Уколико ти механизми заштите до тог тренутка нису понуђени осумњиченоме, онда ви треба да их понудите. Ако предузмете све те кораке, повећаћете вероватноћу да побољшате изгледе за успешно прибављање информација и да докажете

Зашто применити технике вођења истражног разговора?

- ▶ Те технике помажу да се дође до података неопходних за ваљано усмеравање истраге. То може резултирати робусним кривичним

гоњењем осумњиченог или ослобађањем недужног лица, што у крајњој линији омогућава да правда победи.

- ▶ Те технике омогућавају да се добију боље информације и открију докази за јачу аргументацију тужилаштва, као и да се избегне непотребно расипање ресурса полиције и кривичноправног система.
- ▶ Те технике омогућавају полицији да поштује и штити људска права, што ће јој донети већу подршку и углед и повећати поверење јавности у њену професионалност и делотворност.

да поштујете права осумњиченог и сам закон, чиме ћете задобити поверење осумњиченог и успоставити пристојан људски однос са њим.

Постарајте се да осумњиченом буде пружена прилика да обавести неко лице по свом избору о томе да је лишен слободе, као и да му се пружи могућност да ступи у контакт са адвокатом. Исто тако, упитајте осумњиченог да ли је упознат са својим правом да га прегледа лекар по избору, чак и ако га је већ прегледао полицијски лекар.

Немојте сметнути са ума да осумњичени не сме бити подвргнут дуготрајним саслушавањима без паузе и одговарајуће хране и пића. Осумњиченом треба омогућити сваког дана најмање осам сати паузе у континуитету како би могао да спава или да се на неки други начин релаксира. Иако не смете манипулисати временом у коме се распоређују паузе како бисте изазвали неразуман стрес за осумњиченог, можете из тактичких разлога одлучити да током разговора направите паузу тамо где знате да треба да посветите посебну пажњу одређеној информацији или да спроведете додатну истрагу. Увек треба да будете свесни чињенице да ако саслушању присуствује адвокат лица с којим се разговор води, онда тај адвокат може затражити паузу како би разговарао са својим клијентом или сам осумњичени може затражити такав састанак у четири ока. Ви не морате прихватити тај захтев, јер у том тренутку може, али не мора, бити у интересу истраге да захтев одбијете. Одлуку треба да донесете на основу те процене.

ИСПИТИВАЊЕ

Имајте на уму да осумњичени може имати неке особине услед којих је рањив, као и додатне потребе којима ћете можда морати да изађете у сусрет пре него што почнете да га испитујете или током испитивања. Може се показати потребним да осумњичени буде „у пратњи“ неког пунолетног лица, а не само адвоката, на пример у ситуацији када треба заштитити интересе осумњиченог који је малолетан или је рањив. Једна од кључних функција полиције јесте да идентификује сва

лица која могу бити рањива и да предузме кораке како би се тим лицима пружи-ла потребна подршка.

Нема никаквог смисла ни сврхе саслушавати осумњиченог који, из било ког раз-лога, не разуме природу, нити сврху питања која желите да му поставите. То може бити привремено стање – ако је осумњичени тренутно под дејством дрога или алкохола, или ако је у шоку или под стресом. Ако је осумњичени исувише узне-мирен, може бити потребно да направите „паузу“ и да наставите са испитивањем када се он смири. Водите рачуна о томе да се ментално и психичко стање осумњи-ченог може мењати и могуће је да током самог саслушања искрсну околности када је осумњиченом потребно пружити лекарску помоћ, чак и ако је претходно био у добром здравственом стању. Осумњичени може имати тешкоће у учењу или оштећене социјалне функције, што може утицати на његову способност да пружи целовите одговоре засноване на свим информацијама које поседује, или на способност да ваљано схвати значење или важност питања која му поставља-те. Осумњичени могу бити испитивани само ако у потпуности разумеју значај тог испитивања. Међутим, могу постојати и посебне околности у којима непосредно испитивање може бити оправдано, на пример када су угрожени нечији живот или имовина или када постоји опасност да би докази могли нестати или да би учи-ниоци могли побећи. Ваша одлука мора бити заснована на познавању индивиду-алних околности сваког појединачног случаја, али увек морате водити рачуна о добробити осумњиченог.

„ЧИТАЊЕ“ ОСУМЊИЧЕНОГ – ПОЗИВ НА ОПРЕЗ

Неки полицијски службеници воле да се позивају на свој „стомачни инстинкт“ и по-носе се својом способношћу да „читају“ говор тела неког лица и да одгонетају друге знаке како би установили да ли осумњичени лаже, чак и да ли је виновник одређеног дела. То је у потпуној супротности са интелектуалном отвореношћу која се тражи од професионалног иследника. Ослањање на инстинкт може вас навести да игнорише-те или да потцените важне информације које оспоравају таква неоснована уверења или које су у супротности с њима. Немојте се ослањати ни на какву способност да препознате превару, већ се определите за откривање доказа и праћење њиховог трага. Недостатак доказа против одређеног осумњиченог не треба увек тумачити као проблем јер се може испоставити да је тај недостатак користан. Непостојање суштинских доказа може указати на могућност да је неко други заправо кривац, што вам може сугерисати да је потребно изабрати нови правац истраге.

Полицијски службеник који испољи предубеђење и уместо да буде отворен за оно што ће чути тога чврсто верује да већ „зна“ истину подложнији је томе да оп-равдање за своје мишљење покуша да обезбеди принудом или претњом или неким другим видом манипулисања осумњиченим лицем не би ли се од њега изнудило признање. Ако полицијски службеник посвети исувише много енергије и занимања

за прибављање признања, то може „затворити његов ум“ за неку другу информацију која можда указује на то да кривица лежи негде другде. Чак и ако је полицијски службеник можда исправно уочио да осумњичени лаже, разлози за то изношење неистина могу бити сложени. Ти разлози су можда заиста проистекли из кривице, али они могу проистећи и из нечег другог, укључујући страх, збуњеност, жељу да се задовољи иследник или просто компулзивну потребу да се некако одговори на питање, чак и онда када осумњичени не зна који исправан одговор може да понуди. Тумачење понашања других лица неким стереотипним формулама и клишеима непоуздано је и треба га свакако избегавати. Полицијски службеници морају остати непристрасни и морају свему приступати разборито и са интелектуалном отвореношћу!

ИЗВЕСНОСТ КРИВИЦЕ

Било би наивно ако не бисмо прихватили да ће се појавити прилике у којима полиција саслушава лице у таквим околностима када постојећи докази и информације већ указују на велику вероватноћу да је то лице криво за неко кривично дело. Свест о томе не подрива приступ иследника саслушању, нити налаже да он драматично промени свој приступ јер је интелектуална отвореност и разборитост и даље кључни предуслов за вођење истражног разговора. То што знате одређене чињенице обликоваће вашу линију испитивања, али неће утицати на фазе или поступак вођења разговора, нити треба да затвори ваш ум за друге могућности или објашњења. Штавише, све време док разговарате са осумњиченим, и даље треба да градите и одржавате људски однос са њим и, што је пресудно, морате наставити да према њему поступате с поштовањем и достојанством. Полицијски службеници су дужни да све осумњичене испитују полазећи од претпоставке њихове невиности. Само се судском одлуком може утврдити нечија кривица. Било је много слу-

чајева када је полиција била уверена у кривицу осумњиченог и испитивала га само како би доказала то своје уверење, уместо да настоји да открије истину о томе шта се стварно догодило. То је доводило до изнуде признања од осумњиченог да би се касније, после неког времена, често непристрасним форензичким испитивањем или обелодањивањем физичких доказа испоставило да је осумњичени о коме је реч био потпуно недужан.

СНИМАЊЕ РАЗГОВОРА

Опште је познато и признато да снимање разговора аудио или видео техником има много важних предности за полицију иако се и даље морају водити белешке током разговора (идеално би било да то ради други, а не главни иследник). Сврха тих белешака јесте да се омогући структурисан приступ тражењу разјашњења питања која проистичу из исказа осумњиченог или питања која се постављају да би се побио његов исказ. Иследник не може да води комплетан записник током саслушања, јер део пажње мора посветити ономе што осумњичени говори и начину на који се при том понаша. С друге стране, електронски снимак даје комплетан исказ, од речи до речи, онога што је осумњичени навео и не може се оспорити. Ако иследник зна да се разговор снима, он може да се усредсреди на оно што осумњичени говори и да га подстиче да обелодани чињенице. Сам снимак доцније могу преслушати други полицијски службеници и то може помоћи да се идентификују оне тачке које су првобитно током саслушања пропуштене и на којима би требало наставити даљу истрагу. Звучни или видео запис не само да разјашњава сваки спор већ пружа и извештај ниво заштите полицијским службеницима јер може пружити доказе против злонамерних или неоснованих тврдњи да је осумњичени злостављан док је испитиван.

Постоји и додатна корист од аудио или видео снимања истражног разговора у том смислу што пружа заштиту и лицима која су саслушавана у приватности полицијског притвора. Често сама чињеница да се саслушање снима може послужити као чврст стимуланс полицији да подржи организовање

Механизми заштите

- ▶ Сви разговори треба да буду снимљени, а осумњичени има право да добије примерак стенограма разговора.
- ▶ Сви осумњичени треба да имају право да добијају савете адвоката док се налазе у притвору и пре саслушања треба да буду обавештени о том свом праву.
- ▶ Треба обратити пажњу на посебне потребе осумњичених који су у рањивом положају због својих физичких или менталних својстава (као и свим обавезама иследника које проистичу из домаћих закона о равноправности).

► Осумњиченима треба омогућити да се одмарају на одговарајући начин и да се ти периоди одмора не прекидају и обезбедити им довољно освежења.

обуке у области техника саслушавања и да тежи побољшању умећа вођења истражних разговора. Снимак, као што ћемо видети, може послужити и као користан ресурс у фази „вредновања“ саслушања, не само у том погледу што ће помоћи да се одреди даљи правац истраге већ и тако што ће послужити као учило за полицијске службенике у њиховом професионалном развоју.

ПРИЗНАЊЕ

Канцеларија Високог комесара Уједињених нација за људска права истиче у својој књижици „Стандарди људских права и пракса – приручник намењен полицији“ да полиција „никада не треба да тражи признање, нити да се ослања на признање као на основ случаја. Пре се може рећи да сврха истраге треба да буде обезбеђивање независних доказа“. Даље се саветује полицијским службеницима да „проучавају и примењују технике најбоље модерне праксе у вођењу истражних разговора“ и управо је то основна сврха овог водича. Исувише се често догађа да полицијски службеници, зато што нису довољно обучени, што не знају и немају других ресурса зависе од признања када је реч о решавању случајева. Као што смо већ истакли, одговор полицијских службеника на притиске који се на њих врше да примењујући технике злостављања изнуде признање, а не да је реч о томе да нису упућени у иследничке вештине којима се без насиља открива истина.

Нема препреке да полицијски службеник прихвати признање осумњиченог. Међутим, постоје неке важне ствари на које се мора обратити посебна пажња. Полицијски службеници морају бити свесни да има лица која су посебно крхка и рањива. Услед тога, та лица могу бити склонија да признају кривична дела која нису починили. У другим случајевима, може се догодити да човек призна да је починио неко дело само да би заштитио неко треће лице. Стога полицијски службеници увек морају настојати да пронађу доказе који могу поткрепити или оспорити веродостојност сваког признања. То се може показати корисним и касније, ако осумњичени повуче признање: у таквој ситуацији, важно је да се полицијски службеници од почетка нису ослањали само на признање.

Учиниоци кривичних дела могу признати да су починила дело ако осећају кривицу и ако желе да објасне шта се догодило и због чега се то догодило или услед нечег другог желе да објасне своје поступке. Други могу признати неко дело због тога што је тежина доказа против њих толико велика да немају другу могућност, па се надају да ће признањем пре суђења обезбедити себи блажу казну или неку другу погодност. Има и оних који могу признати неко дело када су услед притвора и интензитета полицијског саслушања под толиким стресом да им признање

доноси олакшање јер се тиме прекида испитивање. Таква динамика може представљати притисак и за потпуно недужне, али рањиве људе тако да они признају под теретом тог притиска. Већа је вероватноћа да ће се то догодити тамо где полицијски службеници примењују опресивне методе. Ако су појединци веома сугестибилни, могућно их је манипулисањем и погрешним тумачењем убедити да су заиста криви. Управо то наглашава потребу да се траже докази који поткрепљују, или чак подривају, признање кривице.

ОСУМЊИЧЕНИ КОЈИ СЕ БРАНИ ЋУТАЊЕМ

Од осумњичених морате очекивати читав низ најразличитијих понашања, од послушности и пристајања на сарадњу до одбијања сваке сарадње, од тога да су претерано пријатељски настројени до тога да су склони увредама, чак и агресивном понашању. У контексту саслушања, за полицијске службенике може бити изузетно фрустрирајуће када се суоче са осумњиченим који не изговори ни једну једину реч. Осумњичени може затворити очи или нетремице гледати у једну тачку или чак покушати да постави столицу тако да вам буде окренут леђима како би избегао да вам се погледи уопште сретну. У таквим околностима треба да наставите да испитујете осумњиченог. Питања која постављате треба да буду релевантна, али не треба да се понављају до те мере да само ваше испитивање постане опресивно. Имајте на уму да ћутање осумњиченог ни на који начин не утиче на утврђивање његове кривице или невиности и оно не сме утицати на вашу претпоставку његове невиности. Реч је само о томе да је осумњичени одабрао да користи то своје право. Осумњичени не може бити приморан да сведочи тако да сам себе инкриминише или да призна кривицу.

Немојте допустити да вас ћутање осумњиченог фрустрира или да вас наведе или изазове да престанете да поштујете своје професионалне стандарде. Немојте викати, немојте изговарати увреде нити допустити себи да се разљутите. Морате прихватити да постоје тренуци у којима ће, без обзира на све ваше вештине и без обзира на стратегију коју примењујете, осумњичени одлучити да се брани ћутањем. То ни на који начин није одраз ваших способности, нити ваше делотворности полицијског службеника.

Осумњичени може давати кратке или одсечне одговоре, као што су „немам појма“, „немам коментар“ или „не знам“. То такође може деловати фрустрирајуће јер у таквим одговорима нема ничега што указује на то да ли ће осумњичени на сва ваша наредна питања одговарати на исти начин, иако ће се то врло брзо сазнати.

Треба да подсетите осумњиченог на кривична дела за која постоји сумња да их је он починио и да му укажете на то да му се сада пружа прилика да својим речима изнесе сопствену верзију догађаја и чињеница. Дајте осумњиченом довољно времена да размисли о постављеном питању. Чак и када осумњичени уопште не

одговара или одговара сасвим одсечно, дајте му извесну паузу да би могао даље да размисли о томе, а немојте му одмах поставити друго питање. Подсетите га да иако он може одабрати да се брани ћутањем у одговору на нека ваша питања, може се догодити да му поставите нека друга питања током саслушања на која ће пожелети да одговори, па зато треба да саслуша свако питање и да размисли о могућности која му се пружа за одговор. Можете покушати да стимулишете одговор тако што ћете се позвати на доказе које већ поседујете. То би могло да укаже на кривицу осумњиченог и он би услед тога могао одговорити на ваш позив да тај доказ објасни сопственим речима. Чак и ако осумњичени ћути за све време саслушања, треба увек да му ставите до знања да ћете цео разговор завршити тако што ћете га питати да ли жели још нешто да каже или да вам постави неко питање.

Сетите се златног правила о томе да ни у каквим околностима не смете применити силу, нити претњу силом, чак ни подстицати осумњиченог да говори ако он одлучи да оствари своје право на одбрану ћутањем.

ПРАКТИЧНО ТЕСТИРАЊЕ

Исувише често успех полицијске обуке мери се тиме да ли постоји сам курс обуке, који ниво обуке се похађа или који ниво је обуке завршен или укупним бројем полазника. Разуме се, сасвим је могуће да полицијски службеници похађају те курсеве и да или не стекну одговарајуће вештине и знање или да брзо у професионалној пракси одустану од примене онога што су научили у учионици. Стога постоји потреба да се полицијски службеници процене током обуке у области изучавања техника истражног саслушања и у некој доцнијој фази у пракси (можда 12–18 месеци по завршетку обуке) како би се видело да ли они доследно примењују знање, вештине и принципе који чине основ истражног саслушавања. Велики део тога зависи од ваљаног надзора, конструктивне подршке и повратних информација које добијају полицијски иследници.

Добра је пракса створити окружење пуно подршке и подстицајно за учење у коме полицијски службеници који немају довољно искуства могу да затраже помоћ од искуснијих колега (укључујући оне који спроводе надзор) за вођење разговора у било којој фази процеса. Може се показати да је неопходно укључити искусније и упућеније колеге у вођење истражног разговора. То посебно важи онда када саслушавано лице представља посебан изазов или када је реч о нарочито тешком или сложенем случају.

Поступак саслушања

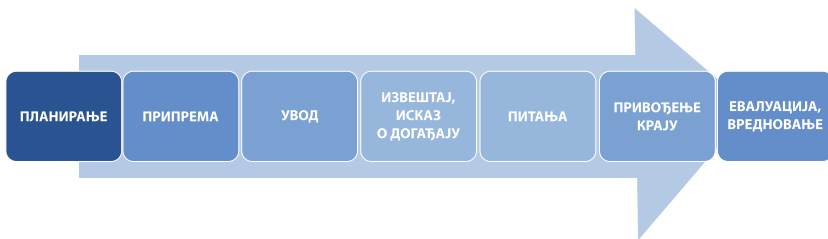
Иако се његове дискретније фазе могу разврстати и категорисати на различите начине, нема много варијација у прецизној структури добро структурисаног истражног разговора. Током година праксе утврђен је робустан и делотворан оквир испитивања који се састоји од неколико кључних фаза. Те фазе треба систематски применити. Цео поступак је прецизно објашњен у даљем тексту и мада се на први поглед може учинити да све то тече само у једном смеру, може искрснути потреба да се када истражитељ мора да се врати уназад у неку претходну фазу. Пример за то је ситуација када, током испитивања, осумњичени промени свој исказ и призна кривицу у суочености с доказима које му иследник предочи. То ће захтевати да се вратимо у фазу „исказа о догађају” и затражимо од осумњиченог да поново објасни шта се догодило. Ипак, успех или неуспех сваке фазе битно утиче на одвијање наредне фазе. Сваку фазу ћемо посебно објаснити.

Кратка напомена о изградњи доброг односа

Суштински је важно да као иследник који испитује на саслушању успоставите и одржавате добар однос с лицем које саслушавате. То значи да треба да примените отворен и заинтересован приступ у коме ћете то лице третирати с поштовањем и нећете допустити да подлегнете утицају личних ставова или предрасуда. Тај приступ показује истинско занимање за саслушавано лице, а иследник је притом комуникативан и спреман да помогне. То не значи да се вама саслушавано лице допада или да сте сагласни с његовим ставовима или вредностима. Ваша лична осећања ни на који начин не треба да утичу на ваш приступ, нити треба да стоје на путу изградњи поверења јер је доказано да добар људски однос, чак и када је реч о окорелом терористи, мотивише саслушавано лице да износи тачне, поуздане и важне информације. Таква веза представља суштинску претпоставку доброг саслушања.

Пресудно је важно да се успостави таква веза. Стручни иследници који имају богато искуство у раду с најтежим и најокорелијим учиниоцима кривичних дела, укључујући терористе, увек наглашавају потребу да се успостави добра веза са саслушаваним лицем да би се добиле информације. Међутим, немојте бркати ту „добру везу, пристојан људски однос” са односом у коме бисте на било који начин одобравали кривична дела која су предмет истраге или осећали личну наклоност према саслушаваном лицу.

Потражите могућност да осетите емпатију према осумњиченоме онда када он, на пример, може поменути неке тешкоће које осећа у погледу изношења информација или када говори о стресу коме је изложен услед самог саслушања, и покушајте да изразите ту своју емпатију и покажете разумевање.

ПЛАНИРАЊЕ

Ваљано планирање је основ за вођење доброг истражног разговора. Суштински је важно да вам буде сасвим јасно шта желите да постигнете тим разговором – шта су ваши циљеви. Може постојати потреба да се провере извесне информације које већ поседујете. Могу постојати неки аспекти кривичног дела које настојите да разјасните или докажете. Може се показати да треба да утврдите да ли постоји чврст алиби и на који начин би се тај алиби могао оспорити. Можда трагате за додатним доказима и желите да знате где бисте могли да их набавите. Ако сте добро припремљени, већа је вероватноћа да ћете од осумњиченог добити информације које су вам потребне. Ако нисте припремљени, лако се може догодити да се „спотакнете” током саслушања и да осумњиченоме омогућите да стекне увид у то да ви сами немате поверења у оно што радите и да сте несигурни. Колико год мало времена да имате, увек морате одвојити неко време да се припремите.

На самом почетку, морате се постарати да стекнете што је могуће темељније знање о кривичном делу које истражујете. То не подразумева само околности датог случаја већ и све расположиве информације (форензички аспекти, искази, оцене вештака) и суштинско познавање правне дефиниције кривичних дела која су предмет истраге, укључујући познавање доказа који су потребни да би се подржала тужба. Такође треба да знате што је могуће више о личној историји осумњиченог, укључујући његов кривични досије ако га има.

Треба да budete прилагодљиви зато што током саслушања може спонтано искрснути нешто што захтева да размислите и да сместа ступите у акцију, можда тако што ћете применити другачију тактику. Обично је боље да разговор воде два иследника, а идеално би било да један иследник буде жена уколико саслушавате осумњичену жену. Међутим, то захтева планирање и договор о свакој улози: треба унапред утврдити ко ће дати уводно слово, ко ће пружити објашњења, ко ће предњачити у вођењу разговора, када други иследник може да интервенише итд. Треба да планирате како ћете одговорити осумњиченоме ако он негира кривицу, ако призна кривицу или ако једноставно одбије да сарађује и брани се ћутањем. Ако осумњичени одбија да се на било који начин укључи у разговор, поставља се питање да ли је то због тога што он тврди да је у време предметног догађаја био негде другде или тврди да је погрешно идентификован, или ће покушати да се брани на неки други начин (тако што ће, на пример, рећи да је украдена имовина његова, да је поступао у самоодбрани или да је реаговао разумно, али је претход-

но био погрешно информисан)? Треба унапред да размотрите могуће одговоре осумњиченог и да утврдите како ћете се поставити према њима у свом трагању за „истином“. Планирајте начин на који ћете предочавати доказе. У којој тачки је најбоље да кажете осумњиченоме нешто што већ знате и да онда затражите његов одговор?

ПРИПРЕМА

Припрема такође подразумева да се психолошки спремите за разговор. Морате бити спремни да позитивно приступите осумњиченом, чак и када вас он својим понашањем фрустрира или на неки начин изазива. Треба да будете усредсређени на одржавање доброг, људског односа са осумњиченим и да побољшавате окружење како би оно било што је могуће више подстицајно да бисте могли да остварите своје циљеве. Такође морате бити свесни сопствених емоција и осећања и начина на који их можете обуздати и контролисати да она не би ни на који начин омела напредак разговора. Имајте на уму да главни иследник може уступити место свом колеги онда када се чини да одређена својства личности или темперамент онемогућују успостављање праве везе са осумњиченим. Припрема такође захтева да се најбоље припреми простор, са свим расположивим ресурсима, у коме ће се водити разговор. Зато треба да размотрите где ће се одржати разговор: на пример, како ће изгледати соба за саслушање и имате ли приступ одговарајућем материјалу или опреми за снимање. Потребно је темељито размотрити унапред чак и места на којима ће седети иследници и осумњичени, јер се и то може мењати зависно од тога ко се у датом тренутку налази у просторији, шта покушавате да постигнете и да ли осумњичени има неке посебне особине или захтеве.

Биће потребно да обезбедите да се у просторији током разговора не појави ништа што би могло да скрене вашу пажњу или пажњу осумњиченог, да у њој влада мир, да се сачува приватност и да нико не може изненадно да „упадне“ у просторију.

Не смете дозволити себи да вам скреће пажњу или да вас деконцентрише присуство трећег лица, као што је адвокат, тумач или пратилац осумњиченог, уколико је реч о малолетном лицу. Сви ти појединци имају јасно утврђене улоге које морате узети у обзир када планирате истражни разговор и морате све утаничити с њима још док се припремате за вођење разговора.

УВОД

Обратите пажњу на то да треба да успоставите и одржавате добар однос са осумњиченим и да то почиње од тренутка када му се представљате. Тај однос ће бити подржан ако покажете занимање за осумњиченог и старање о његовој добробити. То не значи да покушавате да се „спријатељите“ са њим: то значи да се према њему опходите на начин из кога он може да види да га поштујете као људ-

ско биће и да разумете под каквим се стресом тренутно налази и с каквим је све проблемима скопчан његов тренутни положај.

- ▶ Представите се по имену и чину, а онда представите и остале полицијске службенике и званичнике који присуствују разговору. Објасните како своју, тако и њихове улоге током саслушања.
- ▶ Објасните осумњиченоме због чега га саслушавате. Зависно од домаћих закона, то може бити тренутак да упозорите осумњиченог. Без обзира на то да ли се то примењује у датој ситуацији, водите рачуна о томе да треба да обавестите осумњиченог, сасвим јасно и на језику који он разуме, о кривичном делу које му се ставља на терет и о коме ћете га испитивати.
- ▶ Објасните шта ће се догађати током разговора, конкретно како ће тај разговор бити вођен. Треба такође да обавестите осумњиченог да може бити испитиван и о другим питањима која искрсну током разговора да би се објасниле одређене чињенице и теме.
- ▶ Објасните осумњиченоме која су његова права, укључујући право на адвоката и укажите на фазу у којој је то примерено, с обзиром на одредбе вашег унутрашњег права.
- ▶ Упитајте осумњиченог да ли он жели у датој фази да вам постави неко питање или можда постоји нешто што му је потребно (као што је пауза за одлазак у тоалет или чаша воде). Посебно водите рачуна о томе да осумњичени у сваком тренутку разуме шта му говорите.
- ▶ Све наведено, изречено на јасан, разумљив и отворен начин уз поштовање, важно је за успостављање доброг односа са испитаником.

ПРИКАЗ ДОГАЂАЈА

Пошто завршите увод и проверите да ли осумњичени у потпуности разуме шта се од њега очекује, треба да му пружите прилику да изнесе детаљан и неометани наративни приказ догађаја. Он притом треба да објасни све информације које би могле сугерисати да је он одговоран за кривично дело које је предмет истраге. Пружите осумњиченом време да размисли о свему што излаже и немојте поступати као да одмах морате да попуните „празнину“ која настане неком паузом у казивању. Допуштање да тишина неометано тече може бити делотворно средство којим ћете, ако га ваљано примените, охрабрити саслушавано лице да елаборира свој исказ и дода неке нове детаље или прошири приказ догађаја. Важно је охрабрити осумњиченог да изнесе свој приказ догађаја и не ометати га притом, чак ни када већ сумњате у аспекте истинитости и тачности његовог исказа. Имајте на

уму да сте дозволили осумњиченом да изнесе „свој приказ догађаја“, јер ће вам то пружити информације које ћете касније моћи да проверите, а то ће моћи да укаже на кривицу или невиност тог лица.

Потребно је да снимите тај исказ, не само као доказ, већ и због тога што ће вам то омогућити да доцније укажете осумњиченом на кључне тачке које је изнео да бисте потом могли да разјасните или оспорите његово казивање ако су изнети детаљи у супротности са осталим информацијама које већ поседујете. Можете помоћи да осумњичени буде свестан сопствених исказа тако што ћете му поновити сажетак онога што је он рекао. Тако ћете му пружити могућност да се сложи с тим сажетком или да га исправи (ако сматра да је то потребно).

Имајте на уму да ваш говор тела и једноставни коментари могу подстицати осумњиченог да изнесе детаљнији и целовитији приказ догађаја. То значи да ћете му својим понашањем показати да сте заинтересовани за његов исказ и да активно слушате све што он има да каже. То опет можете показати једноставним климањем главе или коментарима у стилу „то је занимљиво“ или „схватам“.

ПИТАЊА

На основу приказа догађаја који изнесе осумњичени утврдићете шта ћете тражити да вам детаљније опише. Може се догодити да вам је потребно да он пружи конкретније информације и да осветли нека подручја која су још увек нејасна или подручја у вези с којима његов исказ делује амбивалентно. Док охрабрујете осумњиченог да изнесе додатна објашњења, треба да наставите да се концентришете на „отворена питања“ како бисте добили што је више могуће информација од њега, а да притом сами не уобличавате нити ограничавате његове одговоре. На почетку можда нећете непосредно изазивати осумњиченог, већ ћете му ставити до знања да су вам потребне додатне информације и да он треба да настави исказ све док не закључи да вам је изнео „свој целовит приказ“. Након тога истаћи ћете тачке до којих вам је посебно стало јер имате одређен број доказа које треба да утврдите у вези с кривичним делом које је предмет истраге. Одлучићете да изнесете доказе које досад осумњичени још није објаснио у свом приказу догађаја и да затражите његово објашњење, на пример „зашто се налазио на месту злочина“, „зашто су његови отисци прстију пронађени на кваци“ или „због чега се украдена имовина налазила у његовом аутомобилу“. Такође можете да предочите физичке доказе или фотографије у склопу свог испитивања, на пример: „Да ли препознајете овај завртањ?“ То значи да сте унапред припремили „доказни материјал“ и да сте планирали како ћете тај материјал увести у своје испитивање. Пошто све информације којима располажете користите тактички умешно, пружићете осумњиченом могућност да „објасни“ све то пре него што предочите

Кратка напомена о изградњи доброг односа

Морате свесно водити рачуна о начину на који ћете формулисати своја питања јер ће то непосредно и битно утицати на природу одговора које добијате. Опште правило гласи да ваше испитивање треба да буде јасно и концизно јер не желите да збуните осумњиченог употребом жаргонских израза или тиме што ћете у истом тренутку покренути читав низ различитих и међу собом удаљених тачака, оних међу којима не постоји чврста веза.

- ▶ Постоји неколико различитих типова испитивања: отворено испитивање; затворено испитивање; испитивање с принудним избором; вишеструко испитивање; сугестивно испитивање.
- ▶ Отворена питања су она питања која омогућују осумњиченоме да на њих одговори дужим, детаљнијим одговорима; тим питањима иследник не усмерава осумњиченог. Реч је о питањима као што је: „Шта се догодило?“ или питањима која почињу тако што ћете се осумњиченоме обратити изразима „Реците“, „Објасните“ или „Опишите“ неки догађај или ситуацију.
- ▶ Затворена питања траже јасније и у већој мери коначне одговоре. Примери обухватају следеће: „Када се то догодило?“, „Ко је још био тамо?“, „Која је његова адреса?“ Та питања омогућују већу контролу над оним што осумњичени говори и корисна су онда када је осумњичени пропустио да наведе информацију која вам је потребна. Међутим, таква формулација питања може ограничити приказ догађаја који добијате од осумњиченог.
- ▶ Питања с принудним избором у великој мери ограничавају могуће одговоре на оне које сте сами унапред одредили. Такво питање може да гласи: „Да ли је то била пушка или револвер?“ а оружје је можда била пушка сачмарица. Осумњичени може једноставно изабрати неки од понуђених одговора како би задовољио иследника или како би постигао да се испитивање одмах настави. Треба да избегавате таква питања зато што она не указују да питања не градите на предубеђењима и зато што истинит одговор не мора бити ниједан од оних које сте понудили. Немојте на тај начин ограничавати саслушање.
- ▶ О вишеструким питањима говоримо онда када иследник постави више од једног питања у истом тренутку. То лако може збунити саслушавано лице, па и одговори могу бити подједнако збуњујући за иследника. Ево једног примера: „Када је он то рекао и шта је урадио и ко је још био тамо?“
- ▶ Сугестивна питања су она питања која наводе на одређени одговор и могу се оценити као манипулисање саслушаваним лицем. Ево примера: „Ви сте желели да га повредите, зар не?“ То може довести осумњиченог до тачке у којој ће се сложити са оним што је речено, чак и ако није сасвим сигуран или ако се не сећа јасно свих догађаја.

оно што поседујете. На пример, ако су отисци прстију осумњиченог нађени на месту злочина који се догодио у уторак, можете га прво упитати шта је радио тог уторка. Да ли признаје да се налазио на месту злочина или тврди да је био негде другде? Ако почнете тако што ћете рећи „ваши отисци прстију су нађени на том месту“, онда осумњичени може конструисати неки разлог који ће вам навести као одговор на питање због чега је тамо био. Имајте на уму да питања увек треба да постављате без предубеђења. Треба да чујете шта је то што осумњичени има да вам каже и објасни уместо да унапред претпоставите да ви знате све разлоге за те чињенице. Осумњичени може имати прихватљиво и недужно објашњење које је потпуно у складу са свим тим чињеницама. Након тога можете се одредити да идете корак даље и да отворите нека друга подручја у којима постоји несклад између приказа догађаја који је навео осумњичени и доказа или информације коју поседујете. Све то ће имати различиту доказну вредност и помоћи ће вам да докажете (или да оспорите) тврдњу да је осумњичени заиста починилац тог кривичног дела. Један добар приступ подразумева да се почне од оног што је мање вредно у доказном смислу и да се постепено прелази на оно што има највећу доказну вредност.

Биће потребно да одлучите на који ћете начин затражити разјашњење спорних информација. То ће једним делом зависити од тога колико разумете осумњиченог и од односа вашег разумевања осумњиченог и односа који сте с њим изградили током саслушања. Пример може да буде ситуација у којој је осумњичени рекао да се налазио на месту X, али ви имате сведока који га је видео на месту Y. Можете се одредити да се непосредно конфронтирате са осумњиченим: „То није истина, знамо да сте били на месту Y. Зашто то не признате?“ Иако то може навести осумњиченог да попусти у датом тренутку, он то, с друге стране, може и негирати, због чега ће му касније бити много теже да то призна, а цео ваш однос може почети да се погоршава, због чега ће он све мање хтети да вам изнесе било какве информације. Други метод за који се можете одредити јесте да му кажете: „Овде имамо проблем зато што постоји веома поуздан сведок који вас је видео на месту Y у тренутку за који ви кажете да сте се налазили на месту X. Да ли бисте то можда могли да објасните? Можда постоји нешто друго што бисте желели да ми кажете и што би могло да нам помогне да разјаснимо ову нејасноћу?“ У овом другом примеру коришћење речи „ми“ омогућује да се одржи добар људски однос и да се стекне утисак како ви и осумњичени радите заједно на разјашњењу тога шта се стварно догодило. Можете наставити да следите приказ догађаја који је изнео осумњичени, ако је тај приказ и даље у супротности с предоченим доказима, тако што ћете постављати затворена питања, па ћете на пример упитати: „Да ли и даље тврдите да нисте били на месту Y?“ Осумњичени ће тада постати свестан тежине доказа које поседујете против њега, а то је оно што стратешки белодањујете током разговора. То га може убедити да је за њега у датом тренут-

ку најбоље решење да призна о чему је реч. Ако осумњичени призна кривицу, треба да му допустите да изнесе нови приказ догађаја и помоћу отворених питања и провера треба да подржите тај целовит и тачан исказ.

Морате остати хладнокрвни, сабрани и учтиви за све време саслушања. Чак и ако морате одлучно да оспорите елементе исказа осумњиченог, учините то без непријатељства и без агресивности.

ПРИВОЂЕЊЕ САСЛУШАЊА КРАЈУ

Завршавање разговора је важна фаза која се не сме обавити журно у уверењу да се саслушање завршава онда када је само ваше испитивање окончано. Постоји изванредан број важних ствари које треба обухватити. Прва међу њима јесте да упитате осумњиченог постоји ли још нешто што жели да дода свом исказу, нешто што би желео да разјасни или можда да пита. Имајте на уму да ће се можда указати потреба да још једном саслушате осумњиченог, па је стога важно задржати добар људски и професионални однос који се заснива на поштовању. У овом тренутку, ако то већ знате, обавестите га о томе у ком правцу намеравате да водите будућа саслушања.

ЕВАЛУАЦИЈА

На крају истражног разговора, прва процена коју ћете дати односиће се на то да ли сте испунили циљеве које сте себи поставили када сте планирали тај разговор. Размотрите који су кораци потребни да би се даље водила истрага у светлу исказа осумњиченог, његових одговора на ваша питања и информација које већ поседујете. Можда ће бити потребно да спроведете даљу истрагу како бисте установили истинитост датих исказа, како бисте проверили понуђену одбрану или лоцирали и обезбедили доказе, укључујући и друге потенцијалне сведоке или осумњичене. Можда је потребно да размотрите могућност да наставите саслушање и да видите како бисте се за то могли најбоље припремити.

Фаза евалуације такође вам омогућава да размислите о томе како сте се сами показали. То подразумева не само да ћете заузети критички став према областима у којима није све текло онако како треба и којима је требало посветити више пажње, већ и понос због оних области у којима је све функционисало како ваља и на начин на који ћете наставити даље. Такве процене су још боље када имате могућност приступа стручној процени неког трећег лица чије повратне информације можете уградити у сопствени план професионалног развоја и у професионалне циљеве које сами себи постављате.

Закључак

СТИЦАЊЕ вештине вођења истражног разговора и примена те вештине могу бити и веома сложени и изазовни. За то је потребно појачати вештину комуникације и способност да будемо отворени и саосећајни, чак и у најзахтевнијим ситуацијама. Иследници треба да буду у стању да планирају, да примене планирану структуру и да се све време понашају веома дисциплиновано. Треба да буду способни да критички размишљају о сопственом раду и да буду спремни да разумеју компликоване психолошке процесе. Чак и када се све те вештине стекну, оне се лако могу изгубити или успавати ако их надзорни орган и претпостављени полицијски службеницу нису у довољној мери вредновали, охрабрили, подстицали и проверавали њихов квалитет.

Ипак, као што и овај водич показује, знатна побољшања технике саслушања могу се постићи ако се предузму неки једноставни, али изузетно важни кораци. Сви полицијски службеници могу имати користи од огромног броја научних истраживања и од богатог искуства вештих практичара на основу којих је изграђен овај приступ успешној кривичној истрази.

Полицајци су прагматични људи. Када обављају своје полицијске дужности, они желе да знају шта је то што функционише. Овај водич показује управо „шта је то што функционише“ и пружа сваком полицајцу основни ресурс помоћу кога ће моћи да спроведе успешно истражно саслушање. Тачно је да сâм овај водич не може одједном претворити све полицијске службенике у стручњаке за истражно саслушање. Он, међутим, пружа поуздан основ који омогућује полицијским службеницима да у својој професионалној пракси примене опробане и проверене методе. То неће само повећати делотворност полиције у истрази, већ ће омогућити полицијским службеницима да полицијски посао обављају на темељу поштовања људских права – а управо је то оно чему теже и што заслужују сви грађани.

Обављање полицијског посла у демократији и владавина права

Опште је прихваћено уверење да се већина кривичних дела решава помоћу информација које пружи сама заједница. Ако полиција ужива поверење и поштовање заједнице којој служи, и то поверење и поштовање свих различитих група које ту заједницу чине, онда ће те информације неометано пристизати. Без њих ће се полиција наћи у ситуацији да не-сразмерно зависи од признања у решавању кривичних дела. Та зависност носи опасност од примене принуде, прихватања лажних признања и кршења људских права под стварним или претпостављеним притиском да се злочини реше. Успех полиције у откривању кривичних дела тесно је повезан са односом који постоји између полиције и јавности.

Првокласна истражна саслушања пресудно су важна у напорима да се починиоци кривичних дела изведу пред лице правде, али ће њихов потенцијални допринос решавању кривичних дела увек бити озбиљно ограничен ако нема подршке сведока и жртава – обичних грађана који су вољни да иступе и помогну у спровођењу правде. Већа је вероватноћа да ће грађани то учинити онда када верују у правичност правосудног система и професионалну ефикасност и интегритет непристрасне и хумане полиције. Вођење професионалног истражног разговора уз уважавање саслушаваног лица и непристрасност може представљати битан елемент за изградњу поверења јавности и поштовања владавине права.

Принципи вођења истражног разговора

Циљ да се добију тачне, поуздане и свеобухватне информације

- ▶ Сврха разговора је да се добије целовит, истинит и тачан приказ онога што се догодило и да се дође до других важних информација у које је саслушавано лице упућено.

Важно је приступити разговору отвореног ума, спремног да истражује и прихвата да је лице невино док се не докаже његова кривица

- ▶ Иследник не сме допустити да његови лични или унапред стечени ставови утичу на ток саслушања, већ уместо тога мора задржати отвореност и непристрасност. То ће омогућити приступ који је у већој мери истражитељски и допушта да се кроз испитивање открије потпуна и поуздана верзија догађаја. На тај начин иследник може тестирати предочени исказ на темељу информација које већ поседује.

Понашајте се непристрасно и уз поштовање достојанства свих лица

- ▶ Пресудно је важно да се иследник у сваком тренутку понаша професионално, у складу с поштовањем људских права осумњиченог и да реагује на ситуацију у којој се налазе појединци с посебним потребама.

И осумњичени који се брани ћутањем може се испитати јер сте дужни да спроведете истрагу

- ▶ Иследник треба да поставља питања осумњиченоме чак и онда када осумњичени одбија да одговори. Осумњичени може доцније тврдити да му одређена питања нису постављена. Постављена питања пружају им могућност да изнесу свој приказ догађаја.

Можете поставити свако питање које желите да поставите ако је оно значајно за истрагу

- ▶ Од вас се тражи да истражите кривично дело о коме је реч и имате пуну слободу да у том циљу поставите свако питање које је релевантно за решење случаја.

Нема потребе да прихватите одговор који добијете и можете истрајати у свом испитивању под условом да такав начин испитивања не постане опресиван.

- ▶ Иследник може проверавати и оспоравати приказе догађаја које наводи осумњичени како би разјаснио противречности и недоследности у свом трагању за истинитим и тачним приказом догађаја.

Треба спознати да истинито признање кривице користи и правосудном систему и жртви

- ▶ Иако морате бити опрезни јер постоји могућност да признања буду лажна, не треба их ни одбацити јер је чињеница да признање кривице може смањити узнемиреност и стрес жртве и помоћи да се правда оствари ефикасније и благовременије него да се случај решава у судском спору.

Овај кратки уводни водич који је настао на иницијативу Одељења Савета Европе за кривичноправну сарадњу (ДГ1) првенствено је конципиран као учило за полицијске службенике који учествују у вођењу истражних разговора, уз нарочиту пажњу посвећену саслушању осумњичених. Његов основни циљ јесте унапређење праксе поштовања људских права у фази саслушања током истраге и у том смислу он не наглашава само правне и моралне захтеве већ и то да је прихватање таквог приступа делотворно у пракси.

Овај водич поред тога указује и на то колико је опасно искључиво се ослонити на ничим непоткрепљена признања као средство за решавање кривичних предмета; наглашава пресудну важност отвореног и разборитог приступа и поштовања претпоставке невиности; пружа доказе о непоузданости примене опресивних метода и мучења осумњичених када се саслушавају; садржи практичне савете за испитивање осумњичених на начин за који постоји највећа вероватноћа да ће омогућити прибављање информација које су у функцији осветљавања случаја; полицијским службеницима овај водич даје средство за ефикасно структурисање и планирање вођења истражних разговора.

www.coe.int

Савет Европе је водећа организација за заштиту људских права на континенту. Има 47 земаља чланица, од чега је 28 земаља чланица Европске уније. Све државе чланице Савета Европе потписале су Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, уговор о заштити људских права, демократије и владавине права. Европски суд за људска права надзире спровођење Конвенције у земљама чланицама.